
Enver LJUBOVIĆ

Stručni rad

Srednja škola dr. Antuna Barca,
Crikvenica

LIČKO PLEMSTVO
I NJEGOVO
HERALDIČKO
ZNAKOVLJE
KAO ČINJENICE
KULTURNOG
NASLIJEĐA I
IDENTITETA

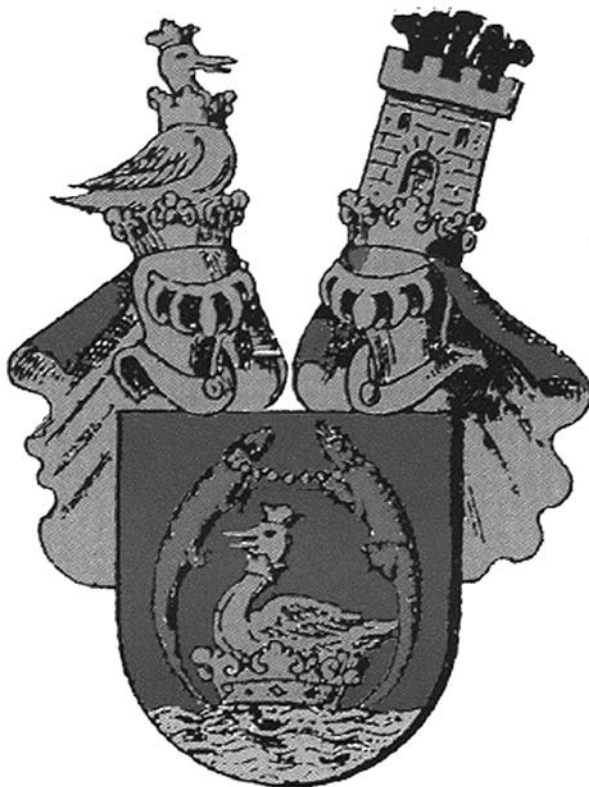
U starom hrvatskom pravnom i društvenom uređenju postojalo je rodovsko i feudalno plemstvo. Rodovskom plemstvu pripadali su članovi nekog od 12 poznatih hrvatskih plemena (*nobiles duodecim generationum regni Croatiae*) zapisanih u tekstu sporazuma Pacta Conventa iz 1102. godine. Feudalnom plemstvu pripadali su plemići čiju zemlju su obrađivali ovisni seljaci. Kao i u drugim dijelovima Hrvatske i u Lici je plemstvo proizašlo iz narodnog i onog feudalnog plemstva koje se počelo stvarati nakon 1102. godine, kada je Kraljevina Hrvatska stupila u ugovorni savez s Kraljevinom Ugarskom. U Kolomanovim darovnicama treba, dakako, tražiti početak postanka hrvatskog plemstva, a ne u doseljenu Hrvata na ove prostore.¹ U vrijeme narodne dinastije u cijeloj Hrvatskoj plemstva gotovo da nije bilo. Ličko praplemstvo nije propalo, nego se u početnim fazama feudalizma prilagodilo novonastalim društvenim i političkim prilikama.

Stanovnici ličkih gradova imali su veći društveni položaj nego feudalni podanici, pa tako ličko stanovništvo srednjovjekovni izvori spominju pod nazivom jobagioni, a oni su imali prava plemića te su se mnogi među njima domogli plemićkog statusa.² Ličko plemstvo je nastalo iz vremena starohrvatske društvene hijerarhije i društvenog raslojavanja tadašnjeg društva. Veoma važan nositelj nacionalnog identiteta u cijelom Hrvatskom Kraljevstvu bila je srodnička povezanost stanovništva, a to je sadržano u pojmu "plemići dvanaest plemena Kraljevstva Hrvatskog (*nobiles duodecim generationum regni Croatiae*). To rodbinsko povezivanje bilo je bez sumnje simbol etničkog identiteta i "nacionalne svijesti"³.

-
- 1 BARADA, Miho, Postanak hrvatskog plemstva, Časopis za hrvatsku povijest, knjiga 1, svezak 3, Zagreb, 1943., str. 215.
 - 2 MARKOVIĆ, Mirko, Ličani kroz prošlost, Naklada Jesenski -Turk, Zagreb, 2001., 31-32.
 - 3 RENDIĆ-MIOČEVIĆ, Ivo, Oživjela Hrvatska (problemski priručnik hrvatske povijesti u 16., 17. i 18. st, Školska knjiga, Zagreb, 2004., 40.

Enver LJUBOVIĆ

Ličko plemstvo i njegovo heraldičko znakovlje kao činjenice kulturnog naslijeđa i identiteta

Sl. 1.

Barunski grb Gusića s pridjevom "de Turan"

Nakon 1102. Ličani su postajali plemići kraljevim imenovanjem, a ne prema rodoslovnom naslijeđu. Ovdje se mijenjaju prilike pa je umjesto narodnog plemstva nastalo feudalno plemstvo, koje je potvrđivao hrvatsko-ugarški kralj.⁴ Srednjovjekovne isprave od 12. do 14. st. spominju mnoga hrvatska lička plemena, kao i područja na kojima su obitavali (Čudomirići, Karinjani-Lapčani, Gusići, Kurjakovići od roda Gusića, Čačkovići, Poletčići, Mogorovići-Mogoroevići, Jamometi, Tugomirići, Lačničići, Hreljac-Petričevići, Izačići, Kobasići, Krčelići, Hržići i Batrakovići).⁵ Dakako, najznačajnije mjesto među ličkim plemstvom u srednjem vijeku pripada krbavskim knezovima Gusićima iz čijeg roda je bio i Pavao Gusić, jedan od dvanaest predstavnika hrvatskog plemstva koji su sudjelovali

4 KLAJČ, Vjekoslav, Hrvatska plemena od 12. do 16. st., Rad JAZU, 130, Zagreb, 1897., 14-16; KLAJČ, Vjekoslav, Rodoslovlje krbavskih knezova od plemena Gusić, Rad JAZU, 134, Zagreb, 1898., 190-214.

5 Spomen na rod Mogorića-Mogoroevića danas čuva selo Mogorić u blizini Gospićas, a na rod Gusića podsjeća nas i lokalitet Gusić polje kod Brloga, dok na rod Izačića podsjeća selo Izačić u Bosni i Hercegovini, na samoj granici s Hrvatskom.

1102. godine u izboru Kolomana za hrvatsko-ugarskog kralja. Barunska grana Gusića podijelila se u 18. st. na dvije grane obitelji, a plemenu Gusića pripadali su knezovi Izačići i Krčelići.⁶ Novih feudalnih posjednika u Lici nije bilo mnogo, ali su u 14. st. u vlasništvu imali gotovo cijelu Liku.⁷

Od 13. do 15. st. postoje tri vrste plemstva: plemstva 12 hrvatskih plemena, donacionalno plemstvo (vlastela) i niže plemstvo, tzv. didići.⁸

Didići su plemenitaški hrvatski rodovi, a u osnovi su to slobodni seljaci koji posjeduju zemlju (plemščinu, baščinu), koju obrađuju sami ili s težacima. Iz njihovih se redova novače vojnici i izdvajaju plemići, darovnicama kralja ili feudalaca.⁹ Didići, dakle, pripadaju nižem hrvatskom plemstvu, a plemstvo su dobili od hrvatskih i bosanskih vladara.

U 15. st. u Lici, kao i u drugim kontinentalnim dijelovima Hrvatske, javlja se armalno plemstvo, koje umjesto plemićkog dobra dobiva od vladara, ponajviše kralja ili cara, plemićki list s grbovnicom (*literae armales*).

Od plemenitih ljudi gradokmetskog podrijetla oko 1510. godine u Lici je bilo 45 naselja s oko 500 kuća i oko 2000 stanovnika.¹⁰ Od 15. st. ostaje u cijeloj Lici samo armalno plemstvo, koje dobiva nove plemićke naslove, npr. grof i barun, pa tako plemići Draškovići postaju grofovi, a Gusići baruni. Mnogi su lički plemići dobili plemstvo u grb u 15. st., o čemu svjedoči i Korjenić-Neorićev grbovnik iz 1595., npr. Rubčići-Rupčići, Orlovčići, Vladimirovići (Rukavine), Vukovići, Kovačići, Vilići, Novakovići, Bačići, Bosnići, Rajkovići, Mrgetići, Grubišići, Križići i drugi.¹¹

Prije nego što su je Osmanlije pokorili, Lika je bila dobro naseljena s mnogo plemićkih kurija, a mnogi su se plemići odselili u sigurnije krajeve Hrvatske ili izvan nje.

6 MARKOVIĆ, Mirko, nav. dj., str. 55.

7 MARKOVIĆ, Mirko, nav. dj., str. 35.

8 BARADA, Miho, nav. dj., str. 218.

9 Didići su poznati na području Kaštela, Dalmatinske zagore (Poljica) i Kanavala, posebice u Poljicima, gdje ih nazivaju "bosansko plemstvo". Većinom su bili doseljenici iz Bosne i Hercegovine, pa su ih često zvali "bosanska gospoda". Oni su u Poljicima činili ključnu skupinu poljičkog plemstva, jer je poljička vlastela, ili "ugarsko plemstvo", bila razmjerno malobrojna te su birali velikog kneza Poljica iz redova vlastele. Austrijska je vladavina nakon 1815. izjednačila poljičko plemstvo, didiće i vlastelu s ostalim pučanstvom.

10 PAVIČIĆ, Stjepan, Seobe i naselja u Lici, Zbornik za narodni život i običaje, knjiga 41, JAZU, Zagreb, 1962., 41.

11 BANAC, Ivo, Grbovi-biljezi identiteta, GZH, Zagreb, 1991., str. 131-316; LJUBOVIĆ, Enver, Grbovi plemstva Like, Gacke Krbave, Megrad, Zagreb, 2003., 42.

Enver LJUBOVIĆ

Ličko plemstvo i njegovo heraldičko znakovlje kao činjenice kulturnog naslijeđa i identiteta

Sl 2.

Grb iz grbovnice Marije Terezije o dodjeli plemstva i grba Matiji Degoriciji 27. listopada 1759. godine

Oslobođenjem od osmanlijske vlasti krajem 17. st., Lika je naseljena novim stanovništvom (Bunjevci, Gorani, pravoslavni, Primorci). Godine 1714. Lika postaje dio Vojne krajine, a 1746. uspostavljen je novi ustroj Vojne krajine, te je Lika proglašena carskom zemljom s obvezom muškaraca da kao carski podanici služe vojsku.¹² Posebice je bilo zanimljivo razdoblje od 1750. do 1848. godine u kojem nastaje lički časnik, a krajiško društvo ostaje društvo povlaštenih statusa. Od 18. st. u novim društvenim i političkim uvjetima plemićki naslovi su se dobivali dodjelom pojedinih vrsta odlikovanja, napose vojničkih. Priznavanjem i dodjeljivanjem plemstva, što su provodili habsburški vladari, pojedine ličke časničke plemićke obitelji dobivaju nove pridjevke, koji postaju dio njihova imena pri tituliranju.

Područje na kojem su se Ličani posebice istaknuli bilo je vojno, pa nijedan kraj u Hrvatskoj nije dao toliko generala i podmaršala austrijske vojske te drugih viših i nižih časnika kao Lika. Zato ličko plemstvo s vremenom poprima izrazito vojnički karakter.

U novim društvenim i političkim uvjetima, u vrijeme austrijske carice Marije Terezije, koja je 1755. godine usta-

¹² Cijeli prostor Like novim vojnim ustrojem 1746. bio je podijeljen na dvije graničarske pukovnije, Ličku, sa sjedištem u Gospiću i Otočku, sa sjedištem u Otočku.

Sl. 3.

Grb Rukavina s grbovnice Marije Terezije iz 1757. o dodjeli plemstva i grba braći Pavlu i Jurju iz Trnovca s pridjevom "von Liebstadt" ili "Bojogradski" ili "Ljubački"

novila odličje Red Marije Terezije, i njezinih nasljednika, plemićki naslovi su se dobivali dodjelom pojedinih vrsta odlikovanja, napose vojničkih (Red sv. Stjepana, Red željezne krunice I., II., i III. razreda i Leopoldov red). Sva ta odlikovanja nosila su pravo na uvrštenje u plemićki stalež s pravom na grb.¹³ Tako je Odličje carskog viteza nosilo dobivanje nasljednog plemstva, a plemićka diploma koju je dodjeljivao vladar, postala je valjana tek kada je objavljena i prihvaćena na sjednici Hrvatskog državnog sabora. Plemstvo u vrijeme Habsburgovaca imalo je plemićke naslove: knez, grof, barun, vitez i plemić, a lički plemići su uglavnom nosili naslove grof, barun, vitez i plemić, dok kneževski naslov nije nosio nitko s ovih prostora. Mnogi lički časnici nosili su nova odlikovanja bez obzira na vjeru i podrijetlo, a 1757. ozakonjeno je pravo zaslužnih časnika neplemićkog podrijetla s pravom da poslije 30 godina vojne službe mogu steći nasljedno plemstvo s pravom na uporabu grba¹⁴.

Plemićki stalež tako su stekle poznate starješinske (časničke) ličke obitelji, koje su stoljećima pripadale krajiškom gornjem društvenom sloju, a mnogi su dospjeli do ne-

13 LJUBOVIĆ, Enver, nav. dj., 42.

14 ROKSANDIĆ, Drago, *Vojna Hrvatska: krajiško društvo u Francuskom Carstvu (1809.-1813.)*, sv. 1. (biblioteka povijesna istraživanja), Školska knjiga i Stvarnost, Zagreb, 1988., str. 46-47.

Sl. 5.
Obiteljski grb Vučetić

posredne blizine habsburških careva i nadvojvoda, jer su uporno i marljivo izvršavali vojničke dužnosti.

Plemićki stalež stekle su poznate ličke časničke obitelji, npr. Oreškovići, Tomičići, Čanići, Vrkljani, Došeni, Jovanovići, Filipovići, Vučetići, Devčići, Kneževići, Holjevci, Vukovići, Kolakovići, Rastići, Budisavljevići, Drakulići, Vukasovići, Vučetići, Mesići, Sertići, Jurkovići, Tomljenovići, Rukavine i drugi¹⁵. Tako u Lici nastaje vojničko plemstvo, koje je imalo zadaću braniti Vojnu krajinu, često ugroženu upadom Osmanlija s područja Bosne i Hercegovine.

Zato je ta realnost ratničkog načina života koji je dominirao svakodnevicom ličkog čovjeka, vidljiva u grbovima svih ličkih plemića časnika koji su dobili plemstvo i grb od vladara za vojničke zasluge. Često po različitim simbolima u grbu prepoznajemo njegova nositelja, a stilskim osobinama i likovima predstavljaju vrijeme i sredinu, gdje su i kada su nastali.

Kulturno-povijesni simboli identiteta kroz heraldičko znakovlje mogu se objasniti preko različitih likova u pojedinim grbovima ličkih plemićkih časničkih obitelji. Heraldička analiza grbova i likova u njima može pomoći u proučavanju prošlosti, odnosno u proučavanju gospodar-

15 PAVLIČEVIĆ, Dragutin, O pučanstvu Krbave, Like i Gacke s posebnim osvrtom na Bunjevce, Krbavska bitka i njezine posljedice (Zbornik znanstvenog skupa), Hrvatska matica iseljenika i Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta, Zagreb, 2000., 219-220

Sl. 6.
Grb obitelji Vrkljan

skih, društvenih i političkih odnosa u različitim povijesnim razdobljima.

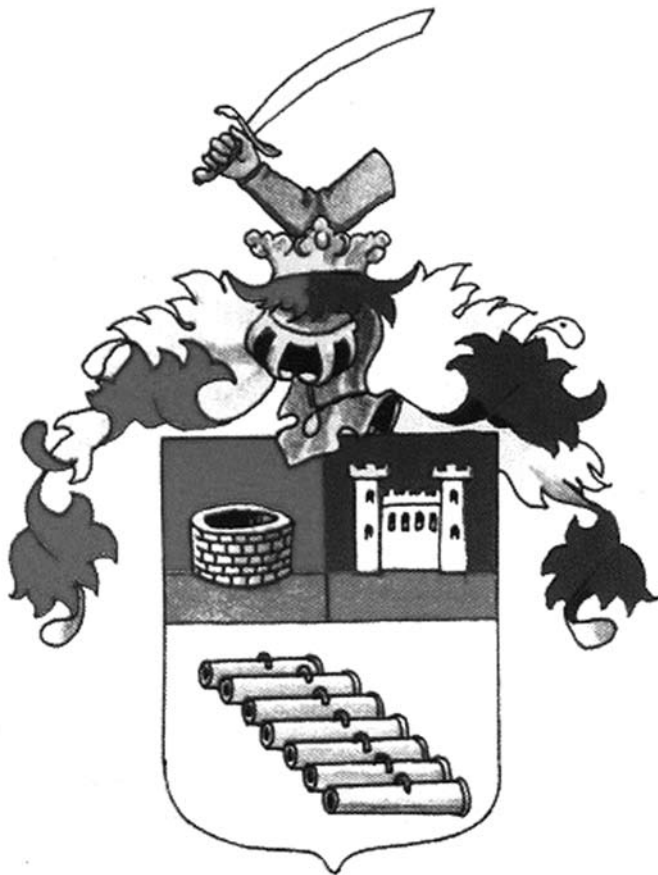
Grbovno znakovlje Like je agresivnije nego u nekim drugim dijelovima Hrvatske, uglavnom zbog stalne obrane vlastitog ognjišta i državnih granica na prostoru cijele Vojne krajine, uz granicu s Bosnom i Hercegovinom. Primarna i osnovna funkcija svakoga grba jest adekvatno i trajno identificirati pojedinca, obitelj ili pojedine društvene grupe.¹⁶ Heraldički simboli u grbovima ličkih plemića uglavnom asociraju na protuosmanlijske ratove, a Lika je bila granično područje, gdje je rat bio svakodnevna pojava.

Grbovi vojničkog plemstva u Lici obiluju prikazima različitog oružja, obrambenim zidinama i kulama, tipičnim životinjskim i ljudskim likovima, vojnicima u odorama s oružjem u rukama, naoružanim sabljama ili mačevima u bojnom stavu, a najizrazitiji i najznakovitiji crtež u grbovima ličkih plemića jest odsječena glava Osmanlije s brkovima, nabodena na sablju krivošiju. Ovaj heraldički lik nalazi se samo u grbovima ličkih, slavonskih časničkih obitelji te u grbovima časničkih obitelji Bunjevaca iz Podunavlja; nigdje drugdje u Hrvatskoj. Sablja kao heraldički simbol u grbovima zapadnoeuropske i srednjoeuropske heraldike ne postoji. Sablju krivošiju uvijek zamjenjuje

16 PEIĆ-ČALDAROVIĆ, Dubravka, Grbovi hrvatskog plemstva - činjenice kulturnog naslijeđa i identiteta, Povijesni prilozi, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2006., 88.

JURKOVIĆ

Sl. 6.
Grb obitelji Jurković

ravni mač, pa je sablja tipičan hrvatski, odnosno uskočki heraldički simbol.¹⁷ Čest motiv u grbovima ličkih plemićkih obitelji jest desnica, oklopljena ili u rukavici, koja drži sablju krivošiju ili mač.

Osim oružja, u grbovima su zastupljene različite životinje, ponajviše lav, vuk i orao, te su ti životinjski likovi najčešći i najomiljeniji u ličkoj heraldici. Vuk je izrazito hrvatski heraldički simbol, čest u grbovima uskočkih plemićkih obitelji u Slavoniji, Senju i Lici, nema ga drugdje u Hrvatskoj.

Od mitoloških bića zastupljen je jednorog, grifon (orolav), koji je ovdje došao pod utjecajem srednjoeuropske heraldike, te triton i zmaj.

U grbovima ličkih plemića čest motiv su nebeska tijela i pojave, npr. zvijezda, polumjesec, trobrijeg i rijeka, pa nekoliko grbova obiluje spomenutim heraldičkim likovima.¹⁸

Od biljnog svijeta u heraldici ličkoga plemstva zastupljeni su heraldički motivi: ljiljani, ruže, tulipani, krošnje stabla ili grane, snop žita i vinova loza.

Kroz različite likove u grbovima možemo odrediti duhovne i materijalne vrijednosti te važnost ličkog plemstva u očuvanju nacionalnog identiteta u složenim uvjetima života ličkog čovjeka i njegovoj stalnoj borbi za čast i dostojanstvo.

Često se ličko vojničko plemstvo kao društvena elita nije uvijek moglo učinkovito boriti protiv austrijskog centralizma i hegemonizma zbog uskih parcijalnih interesa te gospodarske i duhovne slabosti. Događalo se da plemići nisu mogli uvijek zdušno braniti nacionalne interese i odgovoriti različitim izazovima vremena. Koliko su bili odlučni u borbi protiv Osmanlija, toliko su bili popustljivi prema Habsburgovcima.

Svi plemićki grbovi koji se danas zajedno s grbovnicama nalaze u arhivima, muzejima, knjižnicama i privatnim zbirkama potomaka plemićkih obitelji pružaju dragocjene podatke za proučavanje vremena i uvjeta u kojima su nastali te su heraldički spomenici ponekad jedini povijesni izvori o osobama na koje se odnose.

Upravo zbog spomenutog, heraldika ili grboslovlje posljednjih nekoliko godina dobila je iznimno veliko značenje. Također, danas mnogi istražuju svoje korijene i traže biljege svojega identiteta i istosti sa samim sobom.

Bez obzira na to što je plemstvo u prošlosti Hrvata bilo nositelj nacionalne svijesti, ono zbog izrazite gospodarske slabosti i ovisnosti o onima koji su im dodijeli plemstvo i grb, nije uvijek moglo učinkovito i odlučno braniti te interese, koji su u Lici često bili ugroženi.

18 Likovi nebeskih tijela i pojava bili su omiljeni u vrijeme hrvatskog narodnog preporoda prema uzoru na "ilirski grb" ili tzv. ljeljivu, a to je bilo doba širenja nacionalnih ideja, posebice afirmacije hrvatskog književnog jezika i kulture.

- BOJNIČIĆ, I. (1899), *Der Adel von Kroatien und Slavonien*, Nürnberg.
- BANAC, I. (1991), *Grbovi-biljezi identiteta*, Zagreb, Grafički zavod Hrvatske.
- BARADA, M. (1943), "Postanak hrvatskog plemstva", *Časopis za hrvatsku povijest*, knjiga I., svezak 3. Zagreb.
- KLAIĆ, V. (1897), "Hrvatska plemena od 12. do 16. st.", *Rad JAZU*, 130. Zagreb.
- KLAIĆ, V. (1898), "Rodoslovlje krbavskih knezova od plemena Gusić", *Rad JAZU*, 134, Zagreb.
- LJUBOVIĆ, E. (2003), *Grbovi plemstva Like, Gacke i Krbave*, Zagreb, Megrad.
- MARKOVIĆ, M. (2001), *Ličani kroz prošlost*, Zagreb, Naklada Jesenski-Turk.
- MIOČEVIĆ-RENDIĆ, I. (2004), *Oživjela Hrvatska* (problemski priručnik hrvatske povijesti u 16., 17. i 18. st.), Zagreb, Školska knjiga.
- PAVIČIĆ, S. (1962), Seobe i naselja u Lici, *Zbornik za narodni život i običaje*, knjiga 41., Zagreb, JAZU.
- PAVLIČEVIĆ, D. (1997), O pučanstvu Krbave, Like i Gacke s posebnim osvrtom na Bunjevce, *Krbavska bitka i njene posljedice* (Zbornik znanstvenog skupa), Zagreb, Hrvatska matica iseljenika i Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta, str. 219-236.
- PEIĆ ČALDAROVIĆ, D. (2006), "Grbovi hrvatskog plemstva-činjenice kulturnog naslijeđa i identiteta", *Povijesni prilozi*, 25., Zagreb, Hrvatski institut za povijest, str. 88-100.
- ROKSANDIĆ, D. (1988), *Vojna Hrvatska - krajiško društvo u Francuskom Carstvu (1809.-1813.)*, Biblioteka Povijesna istraživanja, Zagreb, Školska knjiga i Stvarnost.

LIČKO PLEMSTVO I NJEGOVO HERALDIČKO ZNAKOVLJE KAO ČINJENICE KULTURNOG NASLIJEĐA I IDENTITETA

Ključne riječi: Lika, plemstvo, heraldičko znakovlje, kulturno naslijeđe, identitet.

Ovaj rad je kratak prilog za pručavanje i promišljanje povijesti ličkog plemstva i njegova heraldičkog znakovlja kroz različita povijesna razdoblja. Svrha je upoznati važnost ličkog plemstva kao dijela kulturne baštine i valorizirati nacionalni i kulturni identitet te posebice heraldičku građu kao važan povijesni izvor. Heraldika nedvojbeno ima velik utjecaj na oblikovanje nacionalne posebnosti i kulturnog identiteta. Spomenički aspekt grbova i različitih ratničkih likova u njima upućuje nas na socijalni i politički identitet te na svakodnevnu borbu ovih ličkih prostora za obranu nacionalnog identiteta, koji je u različitim povijesnim razdobljima često bio ugrožen. Hrvatsko, pa time i ličko plemstvo, imalo je dominantnu ulogu u političkom i kulturnom razvoju Hrvata te je davalo snagu zajedništva u mnogim kriznim razdobljima u kojima se našao ovaj povijesni i zemljopisni prostor, posebice u vrijeme osmanske okupacije.

THE LIKA NOBILITY AND THEIR HERALDIC
SYMBOLS AS FACTS OF CULTURAL HERITAGE
AND IDENTITY

Keywords: Lika, nobility, heraldic symbols, cultural heritage, identity.

This paper is a brief contribution to the study of the Lika nobility history and their heraldic symbols through different historical periods. Its purpose is to inform about the importance of the Lika nobility as a part of the cultural heritage and the valorisation of the national and cultural identity, and especially to inform of the importance of heraldic materials as historical sources. The heraldry is beyond doubt a major influence on the shaping of the special national qualities and cultural identity. The monumental aspect of coats of arms and different warrior figures direct us towards social and political identities, and the everyday fight in the Lika area to defend the national identity threatened many times throughout history. The Croatian nobility, including the Lika nobility, played a dominant role in the political and cultural development of Croats and represented a unification force in many periods of crises this historical and geographical area found itself in, especially in the time of the Ottoman occupation.